

DOI: 10.33994/kndise.2024.69.51

УДК 343.98: 657.6

Сергій Володимирович Гордієнко

Старший судовий експерт відділу досліджень фінансово-кредитних операцій та економічної діяльності підприємств лабораторії економічних досліджень Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

ORCID: 0000-0002-7523-2258, e-mail: sergio749@ukr.net

Методика проведення експертного дослідження з питань підтвердження злочинів у фінансово-кредитній сфері

Стаття присвячена узагальненню окремих елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з фінансовими операціями у банківській сфері, зокрема: фінансових інструментів які використовуються для вчинення та приховування цього злочину, типових наслідків його скоєння, предмета, мети й обставинки вчинення цього кримінального правопорушення, тощо. Визначено основні проблемні питання об'єктивного та повного документування фінансово-господарських операцій у банківській сфері, пов'язаних із шахрайством, розкраданням та привласненням коштів банків, вкладників і інших кредиторів, їх відмиванням та легалізацією. Наведена характеристика ключовим моментам використання фінансових інструментів у згаданих кримінальних правопорушеннях. Також висвітлено питання, які необхідно поставити експерту у постанові на проведення судової економічної експертизи. Показано послідовність висвітлення дослідницьких процедур у висновку експерта. Обґрунтовано особливості формулювання висновків за поставленими перед експертом питаннями.

Ключові слова: криміналістична характеристика; фінансовий інструмент; фінансові операції; злочин; спосіб вчинення; курсова різниця; витрати; збитки; надання кредитів; емісія облигацій.

Постановка проблеми. Окремі аспекти методики розслідування злочинів у сфері банківської діяльності, що вчиняються з використанням фіктивного капіталу були сформульовані О. Пучковим та С. Гордієнком, які зазначали, що невід'ємною складовою частиною економіки держави є банківська система, функціональними завданнями якої є забезпечення стабільності національної валюти та регулювання грошової

маси, підтримка стійкості банківської діяльності та грошового ринку, забезпечення ефективного функціонування платіжної системи та цінової політики [19]. Для організації ефективного функціонування банківської системи загалом і роботи її окремих елементів необхідним є їх узбещення від різних протиправних посягань, зокрема фінансових афер, зазвичай здійснюваних при різних банківських операціях. Правопорушення у сфері банківської діяльності та їхні наслідки мають значний вплив на стан економічного благополуччя людини, суспільства та держави. Так, ліквідація більш ніж дев'яносто банків України у період із 2014 по 2018 рр. підірвала фінансово-грошову систему України — населення втратило свої заощадження, підприємства й організації, у т. ч. державні, із втратою обігових коштів втратили можливість розвитку, збільшення товарообігу та залучення капітальних інвестицій, а завдані банкам збитки та девальвація національної грошової одиниці наблизили країну до дефолту. Однією з передумов оголошення банкрутства та, як наслідок, ліквідації банків стало пропорційне зменшення регулятивних капіталів таких банків. Останнє, зокрема, було зумовлене збільшенням збитків, зменшенням залучених коштів у балансах банків, тобто депозитних вкладів населення, залишків на поточних рахунках юридичних осіб та інших кредиторів.

Не можна не погодитись з думкою О. Пойзнера, що *«...злочини у сфері банківської діяльності можна визначити як корисливі посягання на фінансові ресурси банків або інших кредитно-фінансових установ, вклади фізичних осіб або кошти інших суб'єктів підприємницької діяльності, вчинені з використанням певних кредитно-банківських операцій уповноваженими на їх здійснення суб'єктами підприємницької діяльності або іншими особами. Дана сфера визначається межами кредитно-фінансових операцій, передбаченими банківським законодавством та рівнем послуг, які надаються кожною з конкретних банківських установ. Предметом посягання як правило, виступають вклади та рахунки фізичних та юридичних осіб, кредитні ресурси та фонди, майно, що знаходиться в заставі та майно власно самих банків. Суб'єктами таких злочинів можуть бути службові особи підприємств, організації, банківських установ, а також цілком сторонні особи...»* [17, с. 287].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підтвердження злочинів у фінансово-кредитній сфері перебувають у центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема, В. Антипова, О. Бандурки, В. Дрьоміна, М. Мельника, О. Пойзнера, В. Поповича, О. Пучкова, С. Чернявського, В. Шакуна та інших. Незважаючи на значний обсяг наукових праць та їх безсумнівну дослідницьку цінність, питання документування фінансово — господарських операцій у банківській сфері, пов'язаних з шахрайством, відмиванням та легалізацією, розкраданням та привласненням коштів банків, вкладників та інших кредиторів, а також моделювання питань, які необхідно поставити експерту у постанові на проведення судової економічної експертизи до цього часу не розглядалась.

Мета дослідження. Метою дослідження є:

- вирішення проблемних питань вичерпного документування фінансово — господарських операцій у банківській сфері, пов'язаних з шахрайством, відмиванням та легалізацією, розкраданням та привласненням коштів банків, вкладників та інших кредиторів, а також моделювання питань, які необхідно поставити експерту у постанові на проведення судової економічної експертизи;
- алгоритм викладання матеріалу в експертному висновку;
- акцентування уваги на ключових моментах використання фінансових інструментів в банківських операціях пов'язаних із шахрайством, відмиванням та легалізацією, розкраданням та привласненням коштів банків, вкладників та інших кредиторів;
- формування висновків за поставленими перед експертом питаннями.

Викладення основного матеріалу. Основні статті Кримінального кодексу України (далі — *КК України*), за якими кваліфікуються правопорушення, вчинені у банківській сфері, це ст. 190 «Шахрайство», ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», ст. 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем» [6].

Особливістю предмета шахрайства (ст. 190 КК України) [6] є те, що ним може бути як чуже майно, так і право на таке майно. Право на майно може бути закріплене у різних документах, наприклад, цінних паперах, довіреностях на право розпорядження майном, боргових зобов'язаннях, заповітах тощо.

Об'єктивна сторона шахрайства полягає у заволодінні майном або придбанні права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. У результаті шахрайських дій потерпілий, власник, володілець, особа, у віданні або під охороною якої знаходиться майно, добровільно передає майно або право на майно винній особі. Безпосередня участь потерпілого у передачі майнових благ і добровільність його дій є обов'язковими ознаками шахрайства, які відрізняють його від викрадення майна та інших злочинів проти власності.

З об'єктивної сторони ст. 191 КК України [6] передбачає три різних форми вчинення злочину: привласнення, розтрата чужого майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Їх загальною ознакою є особливе відношення винного до майна, яким він заволодіває. Особа в цих випадках не є сторонньою для майна: воно їй ввірене, перебуває в її віданні, або особа внаслідок службового становища має певні повноваження щодо цього майна. Юридичною підставою для такого відношення винного до майна є цивільно-правові відносини, договірні відносини, спеціальне доручення, службові

повноваження. Іншими словами, суб'єкт злочину здійснює повноваження щодо майна на законній підставі: наділений правомочністю по розпорядженню, управлінню, доставці, зберіганню майна тощо.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 364 КК України, характеризується діянням, яке полягає у використанні особою своїх повноважень всупереч інтересам юридичної особи приватного права; наслідками у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб; причинним зв'язком між діянням та наслідками [6].

Суб'єкт злочину спеціальний — службова особа приватного права.

Предметом злочину за ст. 209 КК України є кошти та інше майно, одержане внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також права на кошти та майно [6].

Об'єкт злочину — є встановлений з метою протидії залученню в економіку «брудних» коштів порядок здійснення господарської діяльності, а також порядок вчинення цивільно-правових угод в частині особистого та іншого подібного використання майна, не пов'язаного з господарською діяльністю. Додатковим об'єктом виступають інтереси правосуддя, нормальне функціонування фінансової системи, засади добросовісної конкуренції.

Як показує практика, суб'єктом злочину є посадова особа банку, а об'єктом — грошові кошти банку, кошти на рахунках вкладників та інших кредиторів банку.

Для протиправного виведення грошових коштів з банку використовуються досить заплутані схеми, які на перший погляд не містять в собі ознак правопорушень та прикриваються звичайною для банків фінансово-господарською діяльністю.

Доволі часто виведення грошових коштів та приховування протиправних діянь супроводжується зміною фінансових інструментів та суб'єктів господарювання задіяних в схемах, а інколи й фінансових установ.

Особливості методики розслідування злочинів, що вчиняються у кредитно-банківській сфері досліджено Пучковим О. О. та Гордієнко С. В. у статті [19].

Розкриття таких схем значно ускладнюється тим фактом, що за своєю сутністю, банки в своєму балансі можуть створювати активи та пасиви без залучення коштів третіх осіб, але з їх участю. За один операційний день в балансах банків нараховуються сотні тисяч операцій як самих банків, так і їхніх клієнтів.

Доволі часто шахрайські схеми відбуваються декілька років, отже, головним завданням слідства є встановлення першої події, тобто коли

саме та за допомогою якого фінансового інструменту відбувалось виведення коштів з банку, ланцюг подій (фінансових операцій), та останню операцію, якою здійснено списання фінансового активу з балансу банку.

Всі ці кроки відображаються в бухгалтерському обліку за допомогою розпорядчих та облікових документів. Розкриємо алгоритм дослідження проблеми документування фінансових операцій органами судового розслідування з подальшим складанням висновку судовим експертом.

Основоположні принципи та теорія подвійного запису, дебет, кредит, баланс тощо були закладені засновником принципів сучасного бухгалтерського обліку, опублікованих у 1494 році, італійським математиком Лукою Пачолі у роботі «Трактат про рахунки та записи» [7].

Постулат першого закону термодинаміки, описаний Джеймсом Джоулем: «Енергія ізольованої системи зберігає постійну величину при всіх змінах, що відбуваються в цій системі або, що те ж саме: енергія не виникає з нічого і не може звернутися в ніщо» [1].

Так і в бухгалтерському обліку, правило подвійного запису виключає виникнення грошових коштів з нічого та не дозволяє їм звернутися в ніщо.

Як приклад, розглянемо бухгалтерські записи та розтлумачимо їхню сутність, а саме:

Дебет рахунку: 2063 «Кредити у поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю».

Кредит рахунку: 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання». Цим записом відображено надання банківського кредиту суб'єкту господарювання.

Наступним:

Дебет рахунку: 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

Кредит рахунку: 2610 «Строкові вклади (депозити) суб'єктів господарювання», відображено розміщення грошових коштів суб'єкта господарювання на депозитному рахунку.

Зазвичай, грошові кошти на депозитному рахунку виступають у якості застави за кредитним договором.

Отже, якщо ставити питання щодо впливу вищезазначених операцій на фінансовий стан банку, то спостерігається збільшення високоліквідного кредитного портфеля, який не потребує створення резервів під можливі кредитні збитки, та збільшення ресурсної бази (пасивів) банку.

Зазначені операції широко застосовувались банками у 2012—2016 роках з метою покращення показників ліквідності та платоспроможності на тлі збиткової діяльності та втрати капіталу. Вони не є складними у виявленні та документуванні, а майже однакові відсоткові ставки

за кредитним та депозитним договором не завдають банку додаткових витрат та збитків.

Однак, вказану схему можна вважати базовою для створення похідних та більш складних, спрямованих на виведення, легалізацію та привласнення грошових коштів банку, вкладників та інших кредиторів із завданням збитків які приводять до втрати банком капіталу.

Наступним, змоделюємо схему, яка включає операції банку з цінними паперами власної емісії, міжнародними гарантіями, кредитування тощо.

Базовим документом, для проведення слідчих дій, будемо вважати Звіт про інспектування банківської установи, складений органом, уповноваженим на проведення інспектування комерційних банків.

Як зазначено у Звіті, впродовж з 2011 по 2013 роки наглядовою радою Банк 1 прийнято ряд рішень про закрите (приватне) розміщення власних облігацій у загальній кількості 1000 шт. на суму 10 000 000 000 грн. Після цього, вказані облігації згідно договорів купівлі-продажу цінних паперів банком були продані підконтрольній службовим особам банку компанії *LTD 1*, яка є нерезидентом, з відсотковою ставкою 12% річних.

Джерелом походження коштів, якими компанія *LTD 1* розраховувалася з Банк 1 за придбання вказаних облігацій, є грошові кошти отримані нею від інших 2-х підконтрольних службовим особам Банку 1 компаній, а саме — *LTD 2* та компанії *LTD 3*, які є нерезидентами.

В свою чергу, джерелом походження коштів у компанії *LTD 2* та компанії *LTD 3* є грошові кошти, отримані даними компаніями за кредитними угодами з 2-ма іноземними банківськими установами, а саме між компанією *LTD 2* та банком *Bank 2*, та компанією *LTD 3* та банком *Bank 3*.

Поряд з цим, для забезпечення зобов'язань позичальників — компанії *LTD 2* та компанії *LTD 3* за вказаними кредитними договорами, між Банк 1 та банками *Bank 2* та *Bank 3* укладено договори застави, згідно умов яких Банк 1 відкриває у вказаних банках кореспондентські рахунки, на яких розміщує грошові кошти в сумі, рівнозначній отриманому кредиту, і які виступають заставою за вказаними кредитними договорами.

У подальшому, компанію *LTD 1* пред'явлено повідомлення про викуп Банк 1 облігацій, в результаті чого інвестор — компанія *LTD 1* повинна була отримати кошти за облігації. Проте, Банк 1 у зв'язку з нестабільною економічною ситуацією в Україні (падіння курсу гривні по відношенню до долара США), запропонував компанії *LTD 1* укласти нові договори купівлі-продажу облігацій, відтермінувавши дату їх викупу банком та змінивши ціну, за якою Банк 1 зобов'язується викупити облігації.

Так, 10.02.2014 р. між Банк 1 та компанією *LTD 1* були укладені договори про продаж та зворотній викуп (РЕПО) зазначених вище облігацій, відповідно до умов яких відбулась зміна формули розрахунку ціни

викупу банком облігацій (з врахуванням діючого курсу гривні до долару США) та дати зворотного викупу.

Відповідно до Звіту про інспектування Банк 1 від 30.01.2018 р., внаслідок порушення посадовими особами Банк 1 вимог статей 49, 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [2], Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 27.12.2007 р. № 481 [11], при укладанні договорів відповідального зберігання та застави з *Bank 2* та *Bank 3* за кредитними договорами з компаніями нерезидентами *LTD 2*, *LTD 3*; відображенні в балансу Банку отриманих коштів від *LTD 1*; емісії цінних паперів власного боргу; укладенні договорів купівлі — продажу облігацій та, в подальшому, договорів РЕПО з *LTD 1*; нарахуванні та виплаті купонного доходу та додаткової винагороди на користь *LTD 1*.

За підсумком інспектування, наслідком реалізації вищевказаної схеми з компаніями *LTD 1*, *LTD 3*, *Bank 2* та *Bank 3*, Банку 1 завдано шкоди (збитків) у сумі 12 658 799 159,52 грн.

Наданий у розпорядження органу досудового розслідування звіт про інспектування надає загальний опис операцій, однак не містить опису первинних документів та реєстрів бухгалтерського обліку щодо реєстрації фінансових операцій на рахунках бухгалтерського обліку, що вкрай ускладнює подальші слідчі дії та вимагає додаткових консультацій з боку спеціалістів з бухгалтерського обліку банків.

Коротко змодельюємо завдання, яке стає перед слідчою групою для встановлення об'єктивної та суб'єктивної сторони злочину, та причинно-наслідкових зв'язків: дії яких посадових та службових осіб банку сприяли виведенню грошових коштів, якими саме фінансовими інструментами, в якій сумі та хто саме кінцевий бенефіціар? Чи завдано банку збитків, якщо так, то в якій сумі?

Насамперед необхідно окреслити нормативно-правові акти якими врегульовано проведення фінансово-господарських операцій банками України [2; 3; 4; 5; 6; 8; 9; 10; 12; 13; 14; 15].

Додатково, необхідно дослідити внутрішні нормативні документи банку, до яких насамперед відносяться такі як: облікова політика, кредитна політика, політика ризиків та інші які стосуються фінансових інструментів, положення про внутрішні підрозділи банку які були задіяні для підготовки та провадження зазначених у Звіті про інспектування фінансових операцій, їх відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності банку, посадові інструкції задіяних співробітників.

Експерту, який проводить дослідження, перш за все необхідно візуалізувати картину того що відбувається, та чітко уявити послідовність подій. Бажано відтворити алгоритм операцій з визначенням супроводжуваних документів, який був би обґрунтований нормативно-правовими

актами, тобто створити еталон операцій, з яким провести співставлення того, що надано на дослідження.

За результатами ознайомлення експерта з матеріалами кримінального провадження, відображення в обліку Банк 1, зазначені вище операції мають наступну послідовність:

- Отримання компаніями *LTD 2, LTD 3* кредитів у *Bank 2* та *Bank 3* відповідно.
- Створення залишку грошових коштів на коррахунках Банк 1 відкритих в *Bank 2* та *Bank 3* та передача їх в заставу.
- Переказ отриманих кредитних коштів *LTD 2, LTD 3* на рахунок *LTD 1* у Банкі.
- Конвертація коштів *LTD 1* у Банк 1 з іноземної валюти в національну.
- Використання *LTD 1* отриманих грошові кошти від компаній *LTD 2, LTD 3* для придбання цінних паперів, емітованих Банк 1.
- Зворотній викуп Банк 1 цінних паперів власної емісії за договорами укладеними з *LTD 1*.
- Отримання *LTD 1* дохід в сумі 2271 431 980,09 грн та перерахування на користь компаній *LTD 2, LTD 3*. Джерело сплати Банк 1 купонного доходу на користь *LTD 1*. Чи є зазначена сума збитком для Банк 1?
- Нарахування та сплата Банком 1 компанії *LTD 1* додатково винагороди в сумі 9254 807 900,00 гривень. Чи є зазначена сума збитком завданним Банк 1?

Зрозумівши картину подій, які відбулися в Банк 1, експерт може скласти вичерпний перелік розпорядчих та облікових документів, на підставі яких можна провести дослідження та скласти висновок щодо питань, поставлених до розв'язання.

До таких документів відносяться: проспект емісії облігацій; договір РЕПО; договір про продаж та зворотній викуп; виписки по рахунках, які відображають рух коштів пов'язаних з продажем облігації та їх зворотнім викупом, як по рахунках контрагентів банку так і саме банку; виписки по кореспондентським рахункам; договори відповідального зберігання і застави; протокол засідання Наглядової Ради Банкі та рішення про приватне розміщення облігацій; переклад договорів та облікових документів банків — нерезидентів отриманих в рамках міжнародної правової допомоги, тощо.

Під час складання питань, які ставляться для розв'язання експертом, для уникнення конфлікту, сутністю якого є наявність правового характеру питань, необхідно зосередитись на процесах які відбулися в бухгалтерському обліку та дослідженні документального забезпечення записів цих процесів.

Як приклад, питання поставлене слідчим в редакції «Чи наявні в діях службових осіб Банк 1 порушення у відображенні сум резервів під можливі кредитні збитки під час складання фінансової звітності банку за 2014 рік?», передбачає дослідження процедурних питань та надання правової оцінки діям/бездіяльності службових осіб.

Дослідження таких питань не тільки не є компетенцією судового експерта-економіста, але й прямо заборонено Законом України «Про судову експертизу» [5].

Але, якщо таке питання викласти в редакції «Чи підтверджується документально проведення бухгалтерського контролю щодо розрахунку та відображення у фінансовій звітності сум резервів під можливі кредитні збитки від операцій зазначених у Звіті про інспектування у відповідності з нормативно-правовими актами Національного банку України?», то сутність питання майже не змінюється, але експертом будуть досліджуватись документи, які носять виключно інформацію з бухгалтерського обліку зазначених у Звіті про інспектування операцій, обґрунтованість розрахунку суми сформованого резерву та його відображення в бухгалтерському обліку, вплив на показники фінансового стану банку.

Отже, найбільш повним переліком, з максимально глибоким вивченням обставин провадження, рекомендовано питання в наступній послідовності та сутності:

1. Чи підтверджується документально висновок, зроблений у Звіті про інспектування від 30.01.2018 р., про те, що:
  - Компанії *LTD 2* та *LTD 3*, у період з 2012 по 2013 рр., отримали в банках *Bank 2* та *Bank 3* кредитні кошти на загальну суму 2272,1 млн дол. США?
  - Отримані кошти Компанії *LTD 2* та *LTD 3* перерахували на поточний рахунок відкритий в доларах США для *LTD 1* в Банк 1?
  - Банк 1 здійснив конвертацію валютних коштів *LTD 1* за рахунок власної валютної позиції?
  - Чи свідчить зазначене, що для придбання цінних паперів були використані грошові кошти які були під обтяженням з боку *Bank 2* та *Bank 3* за кредитними договорами укладеними з *LTD 2* та *LTD 3* відповідно?
2. Чи підтверджується документально висновок, зроблений у Звіті про інспектування Банк 1 від 30.01.2018 р., щодо відсутності відображення в обліку Банк 1 договорів застави коррахунку у кількості 15 штук на загальну суму 2,2 млрд дол. США, укладених з *Bank 2* та *Bank 3* у період з 30.07.2012 по 29.12.2014 рр.?
3. Чи підтверджується документально висновок, зроблений у Звіті про інспектування від 30.01.2018 р., що *LTD 1* використало отримані грошові кошти від компаній *LTD 2* та *LTD 3* для придбання цінних

паперів, емітованих Банк 1, за договорами, укладеними з Банк 1, на загальну суму 7950 000 000,00 гривень?

4. Чи підтверджується документально зворотній викуп Банк 1 цінних паперів власної емісії за договорами, укладеними з *LTD 1* на загальну суму 7950 000 000,00 гривень?
5. Чи обліковувалась станом на 26.01.2015 р. заборгованість Банк 1 перед *LTD 1* за укладеними договорами на загальну суму 7950 000 000,00 гривень?
6. Чи підтверджується документально висновок, зроблений у Звіті про інспектування Банк 1 від 30.01.2018 р., що отриманий *LTD 1* купонний дохід в сумі 2271 431 980,09 грн перераховано на користь компаній *LTD 2* та *LTD 3*? Чи підтверджується документально, що зазначена сума є збитком, завданім Банк 1?
7. Чи обліковувалась станом на 16.03.2015 р. та у період до 18.03.2015 р. включно, заборгованість Банк 1 перед *LTD 1* по операції РЕПО згідно з Договором про продаж та зворотній викуп від 10.02.2014 р.?
8. Чи підтверджується документально висновок, зроблений у Звіті про інспектування Банк 1 від 30.01.2018 р., що нарахована та сплачена компанії *LTD 1* додаткова винагорода в сумі 9 254 807 900,00 гривень є збитком, завданім Банк 1?
9. Чи підтверджується документально зарахування на поточний рахунок, відкритий у Банк 1 № 2600XXXXXX *LTD 1* від Банк 1 грошових коштів на виконання розрахунків по операції РЕПО згідно з Договором про продаж та зворотній викуп від 10.02.2014 р. у період із 16.03.2015 до 18.03.2015 рр.?

Документування операцій щодо отримання кредитів компаніями-нерезидентами в банках-нерезидентах неможливо без здійснення органами досудового розслідування запитів на отримання міжнародної правової допомоги.

Підтвердженням вищевказаних операцій є кредитні договори із змінами, доповненнями та додатками, договори гарантій, поруки, застави тощо, які витікають з умов кредитного договору, та документи бухгалтерського обліку, які відображають предмети та умови вказаних договорів.

Перекази грошових коштів між нерезидентами та резидентами повинні супроводжуватись *SWIFT*-повідомлення формату MT 103 «Клієнтський переказ» або MT 910 «Підтвердження кредиту», які містять реквізити платника, отримувача та деталі переказу, а для документування відображення операцій на кореспондентському рахунку необхідні *SWIFT*-повідомлення формату MT 950 «Виписка» яким підтверджується здійснення відповідного платежу.

Відповідно до інформації, викладеної у Звіті про інспектування Банк 1 від 30.01.2018 р., про те, що: «... у вказаний період означеними банками-нерезидентами — *Bank 2* та *Bank 3* надано кредити на загальну суму

2272,1 млн дол. США юридичним особам-нерезидентам LTD 2, LTD 3, які пов'язані з акціонерами ПАТ КБ «Банк 1»:

Забезпечення за даними кредитними договорами надано Банк 1, що оформлені договорами відповідального зберігання та застави у проміжку 2012—2014 рр.

Отримані кредитні кошти компанії LTD 2, LTD 3 перерахували на їх власні рахунки, що відкриті у Банк 1. Такий переказ здійснювався банками Bank 2 та Bank 3 через їх кореспондентські лоро-рахунки, що відкриті у них для Банк 1. Формування таким чином залишку коштів на рахунок Банк 1 у Bank 2 та Bank 3 дозволило відобразити відповідний залишок коштів Банк 1 на цих кореспондентських рахунках.

Отримані таким чином кошти відображаються в балансі Банк 1 на кореспондентських рахунках у Bank 2 та Bank 3 та на поточних/розрахункових рахунках LTD 2 та LTD 3.

Частина залучених таким чином коштів, спрямовані компаніями LTD 2 та LTD 3, пов'язані з Банк 1 компанії LTD 1, яка за рахунок цих коштів придбала під час закритої (непублічної) емісії у ПАТ КБ «Банк 1» облігації серії V, W, X, Y номіновані у гривні загальною вартістю 7,95 млрд грн із доходністю 12—16 % річних...».

Таблиця 1.

**Інформація, яку містять кредитні договори,
укладені Bank 3 з LTD 3 та Bank 2 з LTD 2**

№ договору	Дата укладання	Сума за договором, млн дол. США	Строк дії договору	% ставка	Цільове використання
Bank 3 з LTD 3					
б/н	29.09.2011	570,3	28.10.2011	1,7	Інвестиційна та торгівельна діяльність
б/н	18.05.2012	100,0	15.11.2012	1,8	Інвестування в облігації
б/н	24.05.2013	300,0	23.05.2013	2	Інвестиційна та торгівельна діяльність
Bank 2 з LTD 2					
б/н	30.07.2012	100,0	31.01.2013	3	Внесення на рахунок
Поправки № 2	09.08.2012	Збільшено основну суму позики до 320 000 000,00	31.01.2013	3	Внесення на рахунок

**Інформація, яку містять договори застави,
укладені між Банк 1 та банком Bank 2 та Bank 3**

№ договору	Дата укладання	Вид забезпечення	Сума за договором, млн дол. США	Строк дії договору
«Банк 1» з Bank 2				
б/н	29.09.2011	Рахунок «лоро»	570,3	До повного виконання зобов'язань
б/н	18.05.2012	Рахунок «лоро»	100,0	До повного виконання зобов'язань
б/н	24.05.2013	Рахунок «лоро»	50,0	До повного виконання зобов'язань
б/н	24.05.2013	Рахунок «лоро»	250,0	До повного виконання зобов'язань
«Банк» з Bank 3				
б/н	30.07.2012	Грошові кошти	100,0	До повного виконання зобов'язань
б/н	31.10.2012	Грошові кошти	100,0	До повного виконання зобов'язань

Таким чином, зараховані на кореспондентський рахунок Банк 1 грошові кошти на загальну суму 1170300000,00 доларів США підпадають під обтяження та виступають у якості гарантії повернення кредитних коштів отриманих LTD 2 у Bank 2 та LTD 3 у Bank 3. Тобто, будь які списання грошових коштів, в межах суми зобов'язань, з коррахунку «Банк 1» відкритому в обліку Bank 2 та Bank 3 неможливі.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» [2], «...банківський кредит — будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми...».

Положенням про організацію операційної діяльності в банках України встановлено, що «...операції, які здійснюють банки, мають бути належним чином задокументовані. Підставою для відображення операцій за балансовими та/або позабалансовими рахунками бухгалтерсько-обліку є первинні документи.

Первинні документи мають бути складені під час здійснення операції, а якщо це неможливо — безпосередньо після її закінчення в паперовій та/або в електронній формі.

Залежно від виду операції та типу контрагентів первинні документи банку (паперові та електронні) класифікують за такими ознаками:

- а) за місцем складання: зовнішні (одержані від клієнтів, державних виконавців та інших банків); внутрішні (оформлені в банку);
- б) за змістом: касові; меморіальні (для здійснення безготівкових розрахунків із банками, клієнтами, списання коштів з рахунків та внутрішньобанківських операцій).

Меморіальні документи застосовуються банками для здійснення і відображення в обліку операцій банку і його клієнтів за безготівковими розрахунками відповідно до нормативно-правових актів Національного банку. До меморіальних документів (паперових або електронних), що використовуються для безготівкових розрахунків, належать такі розрахункові документи: меморіальні ордери; платіжні доручення; платіжні вимоги-доручення; платіжні вимоги; розрахункові чеки; інші документи (інші платіжні інструменти, що визначаються нормативно-правовими актами Національного банку).

У первинних документах, на підставі яких здійснюються записи в бухгалтерському обліку, мають зазначатися номери кореспондуючих рахунків за дебетом і кредитом, сума операції в грошовому виразі, дата виконання, підпис відповідального виконавця, підпис контролера (якщо операція підлягає додатковому контролю), підпис уповноваженої особи (якщо підставою для здійснення операції було відповідне розпорядження).

Банки обов'язково мають складати на паперових та/або електронних носіях такі реєстри: особові рахунки та виписки з них; аналітичні рахунки з обліку внутрішньобанківських операцій; книги реєстрації відкритих рахунків; оборотно-сальдовий баланс; інші реєстри відповідно до вимог нормативно-правових актів Національного банку.

Особові рахунки є реєстрами аналітичного обліку, що вміщують записи про операції, здійснені протягом операційного дня.

Виписки з особових рахунків клієнтів є підтвердженням виконаних за день операцій і призначаються для видачі або відсилання клієнту.

Експерту надається на дослідження переклад виписки з рахунку LUXX XXXXX в доларах США за період з 01 січня 2011 до 29 листопада 2018 року. Рахунок відкритий для LTD 3.

Відповідно до виписки (табл. 3) станом на 29.09.2011 р. залишок грошових коштів на рахунку складав 0,00 доларів США.

Таблиця 3.

Фінансові операції, які відбулись на рахунку LTD 3

Дата валютування	№ транзакції	Сума, дол. США
29.09.2011	LD1127207407	570 300 000,00
29.09.2011	FT1127200042	208 300 000,00
29.09.2011	FT1127200043	362 000 000,00

Експерту надається на дослідження переклад виписки з рахунку LUXXX XXXX в доларах США за період з 01 січня 2011 до 29 листопада 2018 року (табл. 4). Рахунок відкритий для LTD 3.

Таблиця 4.

Фінансові операції, які відбулись на рахунку LTD 3

Дата валютування	№ транзакції	Сума, дол. США (за кредитом)
18.05.2012	LD1213917412	50 000 000,00
21.05.2012	LD1214227412	50 000 000,00
31.05.2012	LD1215237412	50 000 000,00
18.05.2012	FT1213900019	50 000 000,00
21.05.2012	FT1214200006	50 000 000,00
31.05.2012	FT1215200039	50 000 000,00

Описані вище фінансові операції щодо зарахування грошових коштів на рахунок LTD 3, мали своє подовження з відображенням в обліку Банк 1 на коррахунку № 1500XXXXXX відкритому у Bank 3.

Під час дослідження виписки руху коштів по кореспондентському рахунку № 1500XXXXX, відкритому Банк 1 у Bank 3, за період з 01.01.2011 р. по 04.07.2018 р., експертом підтверджується зараховування на рахунок міжфілійних розрахунків № 3901 відкритий для іноземної філії Банк 1, у сумі 360 000 000,00 доларів США для подальшого зарахування для LTD 3 на рахунок XXXXX відкритий у іноземної філії Банк 1.

В подальшому LTD 3 здійснило переказ отриманих грошових коштів на власний рахунок відкритий у «Банк 1», використання яких описано у дослідженні формування грошових коштів, використаних для придбання цінних паперів, емітентом яких є «Банк 1».

Таким чином, наданими на дослідження документами, експертом підтверджується зарахування грошових коштів кредитного походження в сумі 150 000 000,00 доларів США на кореспондентський рахунок XXXXXXX, відкритий Банк 1 у Bank 3 для подальшого зарахування на поточний рахунок LTD 3 у Банк 1.

Експертом досліджено переклад виписки по рахунку XXXXXX для LTD 2 у Bank 2 за період з 31.07.2012 р. по 31.01.2013 р.

Відображені у виписці фінансові операції щодо зарахування грошових коштів на рахунок LTD 2 склали загальну суму 620 000 000,00 доларів США, та мали своє подовження з відображенням в обліку Банк 1 на коррахунку № 1500XXXXX, відкритому у Bank 2.

Експертом досліджено виписку руху коштів по рахунку для міжфілійних розрахунків № 3901XXXX, відкритому Банк 1 для обліку операцій іноземної філії за період з 01.01.2012 р. по 01.04.2015 р.:

- відповідно до зазначеної виписки, 31.07.2012 р. грошові кошти з кореспондентського рахунку № 1500XXXX, відкритому у *Bank 2*, зараховуються на рахунок міжфілійних розрахунків № 3901XXXX, відкритий для іноземної філії Банк 1, у сумі 100 000 000,00 доларів США для подальшого зарахування на рахунок *LTD 2* на рахунок 2600XXXX, відкритий в іноземній філії Банк 1;
- відповідно до зазначеної виписки, 05.11.2012 грошові кошти з кореспондентського рахунку № 1500XXXX, відкритому у *Bank 2*, зараховуються на рахунок міжфілійних розрахунків № 3901XXXX, відкритий для іноземної філії Банк 1, у сумі 100 000 000,00 доларів США для подальшого зарахування на рахунок *LTD 2* на рахунок 2600XXXX, відкритий у іноземній філії Банк 1.

В подальшому *LTD 2* здійснило переказ отриманих грошових коштів на власний рахунок відкритий у Банк 1, використання яких описано у дослідженні формування грошових коштів, використаних для придбання цінних паперів, емітентом яких є Банк 1.

Таким чином, наданими на дослідження документами, підтверджується зарахування грошових коштів, кредитного походження, в сумі 200 000 000,00 доларів США на кореспондентський рахунок № XXXXX, відкритий Банк 1 у *Bank 2* для подальшого зарахування на поточний рахунок *LTD 2* у Банк 1 з одночасним блокуванням на строковому депозиті.

Отже, тільки ретельне документування перетоку кредитних грошових коштів з рахунків *LTD 2* та *LTD 3* у *Bank 2* та *Bank 3* на власні рахунки у Банк 1 з подальшим переказом на рахунок *LTD 1* у Банк 1, дає змогу надати підтверджуючі відповіді на решту поставлених питань.

Як зазначено у Звіті про інспектування, «...під час інспектування встановлено, що протягом 2012—2013 рр. Банк 1 вступив у договірні відносини з банками-нерезидентами *Bank 2* та *Bank 2* в якості заставодавця за кредитними договорами вказаних банківських установ на користь пов'язаних з Банк 1 юридичних осіб-нерезидентів.

Забезпечення за даними кредитними договорами надано Банк 1, що оформлені договорами відповідального зберігання та застави, які укладені у проміжку 2012—2014 рр.

Так, між Банк 1 та *Bank 2* укладено 10 договорів застави в якості забезпечення виконання кредитних договорів компанії *LTD 2*, укладених з *Bank 2*. Загальна сума отриманих кредитних коштів компанією *LTD 2* та загальна сума переданих коштів Банк 1 в якості забезпечення становить 1182,1 млн дол. США.

Крім того, між Банк 1 та *Bank 3* укладено 5 договорів застави в якості забезпечення виконання кредитних договорів компанії *LTD 3*, укладених з *Bank 3*.

Загальна сума отриманих коштів компанією *LTD 3* та загальна сума переданих коштів «Банк 1» в якості забезпечення становить 1090 млн дол. США.

Укладені договори застави в бухгалтерському обліку не відображалися, а кошти у *Bank 2* та *Bank 3* відображалися на невідповідних рахунках.

Так, договори застави не обліковувались в балансі Банку 1 на відповідних рахунках наданої застави (рах. 9510), що протирічить пункту 5.3 Глави 5 Розділу II Інструкції № 481 у частині не здійснення обліку активів, наданих в заставу, за балансовою вартістю за окремими аналітичними рахунками відповідних бухгалтерських рахунків залежно від виду активу (основні засоби, нематеріальні активи, цінні папери тощо).

Відповідно до п. 15, 2.1 Розділу I Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями Банк 1 мав здійснити облік зобов'язання за договором відповідального зберігання та застави і сформувати резерв для покриття кредитного ризику з метою недопущення збитків від неповернення боргу через неплатоспроможність *LTD 2* та *LTD 3*.

Отже, Банк 1 не міг розпоряджатися цими коштами для здійснення комерційної, господарської діяльності, а також для забезпечення розрахунків клієнтів до моменту виконання договірних зобов'язань компаніями *LTD 2* та *LTD 3* перед банками — нерезидентами *Bank 2* та *Bank 3*. З огляду на наявність високоліквідного забезпечення, яке покривало у повній мірі заборгованість за кредитами, дані операції банків — нерезидентів були для них без ризиковими і в той же час приносили їм прибуток орієнтовно 0,8 % річних (1,8 % плата *LTD 2* та *LTD 3* за отриманими кредитами, а також 1,0 % плата *Bank 2* та *Bank 3* за залишок за коррахунками Банк 1).

Використовуючи особливості обліку банківських операцій за методом подвійного запису дані кошти обліковувались одночасно на двох рахунках: як кошти Банк 1 на коррахунках в *Bank 2* та *Bank 3* (в активах), та як кошти на вимогу *LTD 2* та *LTD 3* (в зобов'язаннях).

Із зазначеного слідує, що відображені в балансі залучені кошти від *LTD 2* та *LTD 3* фактично такими не є, оскільки не призвели до реального збільшення ліквідних коштів, а саме коррахунку.

Для документування фінансових операцій, пов'язаних з накопиченням грошових коштів на кореспондентському рахунку банку, відкритому в іншому банку, та подальшої передачі для експертного дослідження, необхідно долучити до матеріалів кримінального провадження виписки по рахунках балансового та позабалансового обліку, які визначено нормативно-правовими актами Національного банку України.

Відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під

кредитні ризики в банках України, бухгалтерський облік наданої банком застави відбувається наступним чином [11]:

«Банк здійснює облік наданої застави як забезпечення отриманого кредиту за позабалансовими рахунками такою бухгалтерською проводкою:

Дебет Контрагунок; *Кредит* Рахунок для обліку наданої застави.

Банк обліковує активи, надані в заставу, за балансовою вартістю за окремими аналітичними рахунками відповідних балансових рахунків залежно від виду активу (основні засоби, нематеріальні активи, цінні папери тощо).»

Відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, для відображення наданої застави як забезпечення отриманого кредиту використовується позабалансовий рахунок 9510 «Надана застава».

Для обліку сум грошового покриття за відповідними операціями використовується балансовий рахунок № 1502. «Кошти банків у розрахунках» призначений для обліку коштів у розрахунках, грошового покриття, розміщеного в інших банках, які вимагає банк-контрагент за різними операціями (акредитивами тощо).

За дебетом рахунку проводяться суми грошового покриття за відповідними операціями, у тому числі за акредитивами тощо.

За кредитом рахунку проводяться суми виконаних акредитивів тощо; суми, що перераховані на рахунок простроченої заборгованості та суми списаної безнадійної заборгованості.

Експерту надана на дослідження виписка руху коштів по кореспондентському рахунку № 1500XXXXXX за період з 01.01.2012 по 01.04.2015 рр., відкритий Банк 1 в *Bank 2*:

За період, зазначений у виписці, бухгалтерських записів, а саме:

Дебет рахунку № 1502* *Кредит рахунку* № 1500XXXXX, які свідчили би про зарахування грошових коштів на рахунок № 1502* не відображено.

Експерту надана на дослідження виписка руху коштів по кореспондентському рахунку № 1500XXXXXX за період з 01.01.2011 по 04.07.2018 рр., відкритий Банк 1 у *Bank 2*:

За період, зазначений у виписці, бухгалтерських записів, а саме:

Дебет рахунку № 1502XXXXXXX *Кредит рахунку* № 1500XXXXX, які свідчили би про зарахування грошових коштів на рахунок № 1502* не відображено.

Експерту надана на дослідження виписка руху коштів по кореспондентському рахунку № 1500XXXXX за період з 01.01.2012 по 01.04.2015 рр., відкритому Банк 1 в *Bank 3*.

За період, зазначений у виписці, бухгалтерських записів, а саме:

Дебет рахунку № 1502XXXXXXXXX Кредит рахунку № 1500XXXXXXXX, які свідчили би про зарахування грошових коштів на рахунок № 1502* не відображено.

Отже, операції з формування грошового покриття за договорами зазначеними у Звіті про інспектування Банк 1 від 30.01.2018 р. в бухгалтерському обліку банку на балансових рахунках № 1502* не реєструвалися.

Виписка по рахунку № 9510, відкритого для обліку застави наданої ПАТ КБ «Банк 1» на користь *Bank 2* та *Bank 3*, в наданих на дослідження матеріалах кримінальної провадження не міститься, при цьому відповідно до бухгалтерської довідки Банк 1 «...в системі операційної діяльності банку відсутні рахунки 9510 «Надані застави» відкриті для обліку договорів відповідального зберігання та застави, укладених між ПАТ КБ «Банк 1» з *Bank 2* та *Bank 3*...».

Отже, експертом робиться висновок, що в межах наданих на дослідження документів, позабалансовий облік зобов'язань Банку 1 за договорами відповідального зберігання укладеними з **Bank 2** та *Bank 3* документально не підтверджується.

За відсутністю у Банку 1 розпорядчих та облікових документів щодо відображення зобов'язань перед *Bank 2* та *Bank 3* за *LTD 2* і *LTD 3*, зобов'язання Банку 1 підтверджуються документами, наданими органу досудового розслідування в межах міжнародної правової допомоги.

На поставлене питання щодо підтвердження відображення в обліку Банку 1 договорів застави коррахунку у кількості 15 штук на загальну суму 2,2 млрд дол. США, укладених з *Bank 2* та *Bank 3* в період з 30.07.2012 по 29.12.2014 рр., експертом надається відповідь, що в межах наданих на дослідження документів, висновок, зроблений у Звіті про інспектування щодо відсутності відображення в обліку Банку 1 договорів застави коррахунку у кількості 15 штук на загальну суму 2,2 млрд дол. США, укладених з *Bank 2* та *Bank 3* в період з 30.07.2012 по 29.12.2014 рр. підтверджується документально.

Не відображення у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності Банку 1 договорів застави коррахунку викривлює показники фінансової звітності та приховує зобов'язання банку за відповідними договорами, що дає можливість уникнення формування резервів під можливі кредитні збитки, джерелом яких є банківські витрати, які в свою чергу негативно впливають на показник капіталу банку, тобто з економічної точки зору, та з дотриманням процедур обліку встановлених Постановою Правління Національного банку України від 18 червня 2003 року № 255 (втратила чинність) «Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України» (від 27.02.2018 № 17 «Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України» — чинна) [12], є збитками відображеними в бухгалтерському обліку.

З першого погляду, конвертація іноземної валюти, яка надійшла на рахунок *LTD 1* у Банк 1 в національну, є звичайною та повсякденною банківською операцією.

Конвертація може проводитись або на міжбанківському валютному ринку, або зазначена валюта може бути викуплена банком у клієнта на рахунок власної валютної позиції.

У нашому випадку, конвертація на міжбанківському ринку неможлива через обмеження, які виходять з умов договору кредитування від *Bank 2* та *Bank 3*, *LTD 2*, *LTD 3*, відповідно до яких грошові кошти блокуються як застава на коррахунках Банк 1, відкритих у *Bank 2* та *Bank 3*, та не можуть бути перераховані в межах міжбанківської операції з обміну валюти.

Тобто, додатковий ресурс банком залучений не був.

Для здійснення конвертації іноземної валюти банком, в бухгалтерському обліку, здійснюються записи двох операцій:

Перша:

Дебет рахунку 2600, відкритому для суб'єкта господарювання в іноземній валюті. *Кредит рахунку 3800*, відкритому для обліку власної валютно позиції банку. Облік за рахунком ведеться за видами валют. Зазначеним записом відображається переказ суб'єктом господарювання іноземної валюти на користь банку.

Друга:

Дебет рахунку 3801, відкритому для обліку еквіваленту власної валютної позиції банку. Облік за рахунком ведеться за еквівалентом виду валют. *Кредит рахунку 2600*, відкритому для суб'єкта господарювання в іноземній валюті. Зазначеним записом відображається переказ банком на користь суб'єкта гривневого еквіваленту іноземної валюти за результатом конвертації.

Для проведення дослідження, експертом використовуються виписки по рахунках, відкритих для *LTD 1* в національній та іноземній валютах в Банк 1.

Загальна сума іноземної валюти, спрямованої *LTD 1* на конвертацію в національну валюту склала 436 084 446,6 доларів США.

За результатом конвертації доларів США в національну валюту, на поточний рахунок № 2600XXXX *LTD 1*, відкритий в гривні в Банк 1, з рахунку № 3801 призначеного для обліку еквіваленту валютної позиції банку, зараховано 3500125736,71 гривень.

За рахунок отриманого гривневого еквіваленту за результатом конвертації, здійснено перерахування грошових коштів у сумі 7950 000 000,00 гривень на рахунок № 3641XXXX «Кредиторська заборгованість за облігаціями» відкритий у Банк 1.

Подальшим дослідженням виписки руху коштів по рахунку № 3641XXXX, грошові кошти в сумі 7950 000 000,0 гривень, перераховуються на рахунок № 3315XXX з призначенням платежу «Перерахування коштів за цінні папери згідно договору».

За планом рахунків бухгалтерського обліку банків України, балансовий рахунок № 3315 призначений для обліку інших довгострокових цінні папери власного боргу, емітованих банком.

В балансі Банк 1, зазначений рахунок відкривався окремо для обліку розрахунків за кожним договором.

За підсумком, висновок, зроблений у Звіті про інспектування Банк 1 від 30.01.2018 р., що *LTD 1* використало отримані грошові кошти для придбання цінних паперів, емітованих Банк 1, за договорами укладеними з Банк 1, підтверджується документально у загальній сумі 7950 000 000,0 гривень.

Дослідженням виписки руху коштів по розподільчому рахунку № 2603XXXX, відкритому для *LTD 1* у Банк 1 за період з 01.01.2012 по 31.12.2015 рр., підтверджується, що Банк 1 здійснив зворотній викуп облігацій власної емісії, та зарахував грошові кошти в сумі 7950 000 000,00 гривень на розподільчий рахунок *LTD 1* № 2603XXXXX, при цьому здійснився бухгалтерський запис:

Дебет рахунку 3315 Кредит рахунку 2603.

У відповідні дати, з розподільчого рахунку № 2603 *LTD 1*, грошові кошти від зворотного викупу були перераховані на поточний рахунок № 2600XXXX *LTD 1*, відкритий у Банк 1.

Отже, станом за 26.01.2015 року заборгованість Банк 1 за залученими грошовими коштами від *LTD 1*, які обліковувались на рахунках № 3315* відсутня.

Як зазначено у висновку, зробленому у Звіті про інспектування Банк 1 від 30.01.2018 р. «*За час дії договорів купівлі — продажу облігацій Банк 1 перерахував на рахунок підконтрольної компанії LTD 1 купонний дохід на суму близько 2271 431980,09 грн*».

Бухгалтерський облік операцій з цінними паперами власного боргу регулюється Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 20 серпня 2003 р [16].

Відповідно до вимог зазначеної інструкції, «у разі нарахування та сплати процентів за цінними паперами власного боргу здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- нарахування витрат:

Дебет рахунків: 7050, 7051, 7052, 7053, 7054 Кредит рахунків: 3308, 3318, 3328, 3338, 3348.

- виплата процентів за борговими цінними паперами:

Дебет рахунків: 3308, 3318, 3328, 3338, 3348 Кредит рахунків: 1200, 2600, 1001 Кореспондентський рахунок, поточний рахунок, каса».

Надані на дослідження матеріали містять виписки руху коштів по наступних рахунках: № 3318XXXX.

За Планом рахунків банків України, рахунок № 3318 призначений для обліку нарахованих доходів за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж.

Відповідно до виписки руху коштів по рахунку № 3318, відкритому у Банк 1 для обліку нарахованих доходів LTD серій заявлених в емісії, за період з 01.04.2012 по 30.10.2020 рр., сума нарахованих витрат за розміщеними облігаціями склала 1002799910,17 гривень. Нарахування супроводжувалось наступними бухгалтерськими записами:

Дебет рахунку № 7051XXXXX Кредит рахунку № 3318XXXXX

Загальна сума нарахованих доходів на користь LTD 1 склала 2 271 431 980,09 гривень.

Надані на дослідження матеріали кримінального провадження містять виписку руху коштів по рахунку № 2603XXXXX, відкритому у Банк 1 для LTD 1.

Відповідно до зазначеної виписки, за період з 14.05.2012 по 26.01.2015 рр., з рахунків № 3318XXXXXX на рахунок № 2603XXXXX зараховано 2 271 431 980,09 гривень.

Відповідно до виписки руху коштів по рахунку № 2600XXXX LTD 1 за період з 01.01.2012 по 31.12.2015 рр., вхідний залишок на рахунку складав 0,00 гривень. Зарахування на рахунок за зазначений період відбувались виключно з розподільчого рахунку № 2603XXXX та рахунку № 3801XXXX, призначеного для обліку еквіваленту власної валютної позиції, будь-які інші зарахування на поточний рахунок № 2600XXXX LTD 1 за період із 01.01.2012 по 31.12.2015 рр. не встановлені.

Відповідно до виписки руху коштів по розподільчому рахунку № 2603XXXX відкритому для LTD 1 у Банк 1 за період з 01.01.2012 по 31.12.2015 рр., зараховані суми нарахованих доходів за договорами купівлі продажу цінних паперів за період з 14.05.2012 по 26.01.2015 рр. склали:

- нараховано 2 414 621 898,62 гривень, що супроводжувалось бухгалтерським записом:

Дебет рахунку № 3318* Кредит рахунку № 2603XXXX

- перераховано на поточний рахунок № 26003XXXXX відкритий для LTD у Банк 1 в сумі 2 414 621 898,62 гривень, що супроводжувалось бухгалтерським записом:

Дебет рахунку № 2603XXXXX Кредит рахунку № 2600XXXXX.

З поточного рахунку № 2600XXXXX у зазначений період здійснено переказ 2 288 980 806,30 гривень на рахунок № 2900XXXX з призначенням платежу «Переказ коштів отриманих у вигляді доходів за ЦП на купівлю USD згідно заявки ...», та 4 641 555 471,68 гривень з призначенням платежу «Переказ коштів на купівлю USD для повернення невикористаних інвестицій згідно заявки», для наступної конвертації в іноземну валюту шляхом перерахування зазначених грошових коштів на рахунок обліку еквіваленту власної валютної позиції № 3801XXXXX.

При цьому, на поточний рахунок відкритий в доларах США для LTD 1 у Банк 1, внаслідок конвертації національної валюти в іноземну зараховано 1205440618,36 дол. США, які складаються із сум які надійшли від зворотного викупу банком цінних паперів та отриманого доходу внаслідок володіння цінними паперами емітованими Банк 1.

Придбання валютних коштів на виплату доходу від інвестицій відбулось в сумі 425193882,51 доларів США.

Придбання валютних коштів для повернення інвестицій відбулось в сумі 780246735,85 доларів США

З придбаних 1205440618,36 дол. США, LTD 1 перераховує 1078225429,36 доларів США на власний рахунок в доларах США відкритий у іноземній філії Банк 1 (за призначенням платежу, зазначеному у виписці руху коштів по рахунку, грошові кошти для зарахування на власний рахунок LTD 1 № XXXXX відкритий у іноземній філії Банк 1).

Відповідно до виписки по рахунку № 2600XXX, відкритому для LTD 1 у іноземній філії Банк 1, за період з 28.05.2012 по 14.01.2015 рр., з рахунку LTD 1 на рахунок № 2600XXXX, відкритий для LTD 3 відкритому у іноземній філії Банк 1, перераховано 1064555711,00 доларів США:

За зазначений період 1064555711,00 доларів США перераховано на рахунок № 2600XXXX, відкритий для LTD 3 у іноземній філії Банк 1, включно з сумою нарахованих доходів, гривневий еквівалент яких склав 2271431980,09 гривень.

Отже, висновок, зроблений у Звіті про інспектування Банк 1 від 30.01.2018 р., що отриманий LTD 1 купонний дохід в сумі 2271431980,09 грн перераховано на користь компаній LTD 3 підтверджується документально.

Перекази на рахунок LTD 2 не встановлені, а отже не підтверджуються.

Витрати, накопичені на рахунку № 7051 XXXXX в кореспонденції з рахунками № 3318 XXXXX, відповідно до документів бухгалтерського обліку за період з 03.01.2013 по 26.01.2015 рр. складають 2278046669,01 гривень.

Відповідно виписки руху коштів по рахунку № 7051 XXXXX за період з 01.01.2012 по 31.12.2015 рр., за рахунок капіталу Банк 1 списано 2278046669,01 гривень витрат, понесених на виплату відсотків за довгостроковими цінними паперами власного боргу, що супроводжувалось бухгалтерським записом:

Дебет рахунку 5041 Кредит рахунку 7051.

Під час формування фінансового результату діяльності банку за звітний рік, відповідно до Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, доходи і витрати зараховуються на рахунки 5040 «Прибуток звітного року» або 5041 «Збиток звітного року» групи 504 «Результати звітного року» розділу 50 «Статутний капітал та інші фонди банку» класу 5 «Капітал банку» Плану рахунків.

Зазначена сума з економічної точки зору є збитком банку та відображена в бухгалтерському обліку як зменшення капіталу банку.

Отже, з огляду на вищевикладене, документально підтверджується, що джерелом грошових коштів у *LTD 1* для здійснення оплати на користь Банк 1 за договорами купівлі продажу облігацій, були кредитні кошти отримані *LTD 2* та *LTD 3* у *Bank 2* та *Bank 3* відповідно. З урахуванням того, що саме ці кошти були накопичені на кореспондентських рахунках Банк 1 у *Bank 2* та *Bank 3* та заблоковані у якості застави, Банк 1 був вимушений проводити конвертацію іноземної валюти в національну за рахунок власної валютної позиції. Тобто, продаж Банком 1 облігацій власної емісії за договорами укладеними з *LTD 1* не мала економічного сенсу. Строкові пасиви, як грошові кошти що надійшли з-за меж банку для подальшого використання в активних операціях, залучені не були.

Вищеописана операція була реалізована для спотворення уяви залучення банком строкових ресурсів (пасивів) та переслідувала єдину мету, а саме нарахування та виплата відсотків на користь *LTD 1* за облігаціями власної емісії з наступним виведенням зазначених коштів на рахунки нерезидентів відкриті в іноземних банках.

В подальших дослідженнях нами буде зосереджено увагу на методику проведення експертного дослідження з питань підтвердження фінансових операцій по залученню грошових коштів з наступним нарахуванням процентних витрат.

Висновки. Отже, автором доведено, що повнота та якість експертного висновку залежить від повноти наданих на дослідження облікових документів. Співставлення однорідних бухгалтерських записів в різних носіях інформації дає можливість встановити обґрунтованість використання рахунків бухгалтерського обліку, істину у питанні походження грошових коштів та їх використання, а також шляхи виведення та легалізації, та встановлення кінцевого бенефіціара.

Вичерпне документування обставин справи дає можливість встановити та підтвердити не тільки окремо взяті фінансово-господарські операції банків, але й дослідити загальну подію, задумку суб'єктів правопорушення, інструменти приховування злочину, та вплив комплексу операцій на фінансову звітність банківської установи.

Перелік посилань

References

1. Джеймс Джоуль. Перший закон термодинаміки. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B8%D0%B9_%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD_%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B8. [in Ukrainian].

2. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III with amendments. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> [in Ukrainian].
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> [in Ukrainian].
4. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> [in Ukrainian].
5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> [in Ukrainian].
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
7. Лука Пачолі. Трактат про рахунки та записи. 2021. 180 с. URL: <https://alerta.kiev.ua>.
8. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 23 «Витрати за позиками». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_042#Text.
9. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> [in Ukrainian].
10. Про затвердження Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України : постанова Правління Національного банку України від 04.07.2018 № 75. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0075500-18> [in Ukrainian].

11. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України : Постанова Правління Національного банку України 27.12.2007 № 481, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 22 січня 2008 року за № 48/14739. On Approval of the Instruction on Accounting for Credit and Deposit Transactions and Formation and Use of Provisions for Credit Risks in Ukrainian Banks : Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 27.12.2007 p. № 481, registered in the Ministry of Justice of Ukraine, January, 22, 2008 № 48/14739 [in Ukrainian].
12. Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України : Постанова Правління Національного банку України від 27.02.2018 № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017500-18#Text> On Approval of the Rules for Accounting for Income and Expenses of Banks of Ukraine : Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 27.02.2018 № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017500-18#Text> [in Ukrainian].
13. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг : Постанова Правління Національного банку України від 29.07.2022 № 163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04#Text>. On Approval of the Instruction on Cashless Payments in the National Currency by Users of Payment Services : Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 29.07.2022 № 163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04#Text> [in Ukrainian].
14. Про затвердження Положення про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських металів : Постанова Правління Національного банку України від 28.07.2008 р. № 216, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 1 жовтня 2008 р. за № 910/15601. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0910-08#Text>. On Approval of the Regulation on the Procedure for Execution by Banks of Documents for Transfer, Forced Write-Off and Seizure of Funds in Foreign Currencies and Precious Metals : Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 28.07.2008 № 216, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on October, 1, 2008 № 910/15601. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0910-08#Text> [in Ukrainian].
15. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з похідними фінансовими інструментами в банках України : Постанова Правління Національного банку України від 26.12.2018 № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0153500-18#Text> On Approval of the Instruction on Accounting for Transactions with Derivative Financial Instruments in Ukrainian Banks : Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 26.12.2018 № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0153500-18#Text> [in Ukrainian].

16. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України : Постанова Правління Національного банку України від 20.08.2003 № 355, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 12 вересня 2003 за № 801/8122. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/REG8122?an=4691>. On Approval of the Instruction on Accounting for Securities Transactions in Banks of Ukraine: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 20.08.2003 № 355, registered in the Ministry of Justice of Ukraine, September, 12, 2003 № 801/8122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0153500-18#Text> [in Ukrainian].
17. Пойзнер О. Б. Загальна характеристика злочинів, які вчиняються з використанням банківських послуг та технологій. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/> Poizner, O. B. General characteristics of crimes committed with the use of banking services and technologies. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/> [in Ukrainian].
18. Пучков О., Гордієнко С. Окремі аспекти методики розслідування злочинів у сфері банківської діяльності, що вчиняються з використанням фіктивного капіталу. Проблеми та судження. URL: http://www.yurvisnyk.in.ua/v1_2020/32.pdf. Puchkov, O., Hordiienko, S. Certain aspects of the methodology for investigating crimes in the field of banking committed with the use of fictitious capital. Issues and opinions. URL: http://www.yurvisnyk.in.ua/v1_2020/32.pdf [in Ukrainian].
19. Пучков О. О., Гордієнко С. В. Особливості методики розслідування злочинів, що вчиняються у кредитно-банківській сфері. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 2 (31). 2020. С. 163—172. Puchkov, O. O., Hordiienko, S. V. (2020). Peculiarities of the methodology for investigating crimes committed in the credit and banking sector. *Subcarpathian Law Herald*. Iss. 2 (31). Pp. 163—172 [in Ukrainian].

Methodology for conducting expert research on the confirmation of crimes in the financial and credit sector

S. Gordienko

The article is devoted to generalization of approaches to the forensic characterization of financial transactions in the banking sector, in particular: financial instruments used to commit and conceal this crime, typical consequences of its commission, the subject of the crime, the purpose and setting of the crime, etc. The main aspects of solving the problematic issues of comprehensive documentation of financial and economic transactions in the banking sector related to fraud, money laundering and legalization, theft and misappropriation of funds of banks, depositors and other creditors, as well as modeling the questions that need to be asked to the expert in the order for forensic economic examination are identified. The algorithm for presenting the material in an expert opinion is revealed. The study describes the key aspects of the use of financial instruments in banking operations

related to fraud, money laundering and legalization, embezzlement and misappropriation of funds of banks, depositors and other creditors. The author provides a substantiation of the conclusions on the issues raised by the expert. Thus, the author proves that the completeness and quality of an expert opinion depends on the completeness of the accounting documents provided for the study. Comparison of homogeneous accounting records in different media makes it possible to establish the validity of the use of accounting records, the truth about the origin of funds and their use, as well as the ways of withdrawal and legalization, and the identification of the ultimate beneficiary. Exhaustive documentation of the circumstances of the case makes it possible to establish and confirm not only individual financial and business transactions of banks, but also to investigate the general event, the intent of the offenders, the tools for concealing the crime, and the impact of the complex of transactions on the financial statements of the banking institution.

Keywords: forensic characterization; financial instrument; financial transactions; crime; method of commission; exchange rate difference; expenses; losses; granting loans; bond issue.

⇒ Гордієнко, С. В. (2024). Методика проведення експертного дослідження з питань підтвердження злочинів у фінансово-кредитній сфері. *Криміналістика і судова експертиза*. Вип. 69. С. 555—581. DOI: 10.33994/kndise.2024.69.51.